

ATHANASE PAPAGEORGIOU

ICOANE DIN CIPRU,

Ed. NAGEL, GENÈVE, PARIS, MÜNICH, 1969

Spre sfârșitul anului 1969 a apărut la Geneva, în Editura Nagel un elegant album consacrat icoanelor cipriote, datorat lui Athanase Papageorgiou, conservator al vechilor monumente din Cipru, și prefațat de Arhiepiscopul Makarios, președintele republicii. Apariția aceasta se înscrie în mod firesc în continuarea unei liste bibliografice destul de bogate privitoare la tezaurul artistic al Ciprului medieval.

Lucrarea are o dublă menire: este în primul rând un album de lux, prezentând într-o excepțională formă grafică, într-adevăr artistică, cele mai reprezentative exemplare ale picturii de icoane din Cipru. Al doilea scop este studiul, axat pe câteva probleme puse de această deosebit de importantă categorie a artei cipriote.

Prima coordonată pe care este axat studiul o reprezintă încadrarea fenomenului de artă din Cipru în marile perioade ale istoriei insulei, de la instaurarea stăpînirii bizantine în secolul al IV-lea, pînă în vremea dominației turcești din secolul al XVIII-lea, traversînd epoca cuceririi arabe, pe cea a relativei independențe din secolele VIII—IX, revenirea la Imperiul bizantin (secolele X—XII), veacurile de dominație francă și venețiană.

Jalonînd istoric momente cu semnificație politică, socială sau religioasă, autorul caută să lege de ele anumite aspecte luate de dezvoltarea artistică. Astfel este trecută în revistă înflorirea artelor din secolele VI—VII sub impulsul Constantinopolului, introducerea unor tradiții orientale o dată cu refugiarea aici a călugărilor goniți de mișcarea iconoclastă, reacțiile manifestate pe tărîm artistic — prin întoarcerea la o artă mai frustă de esență populară și la una mai spiritualizată de influență orientală — față de ocupația francă. Pătrunderea tîrzie a unor elemente din pictura occidentală și varietatea tendințelor manifestate în pictura cipriotă din secolele XIV—XVI este analizată de autor tot în contextul schimbărilor istorice.

O altă trăsătură definitorie a studiului este permanenta comparație între arta icoanelor și cea a picturii murale contemporane. Fiecare capitol, ce coincide cu fiecare epocă de istorie, conține o parte importantă de analiză stilistică a picturii murale, atît pentru a facilita cititorului înțelegerea, prin comparație, a întregului fenomen pictural al epocii, dar și pentru a reliefa trăsăturile lor comune.

În aceasta constă unul dintre marile merite ale studiului, dar și o lipsă a lucrării, căci dacă în economia ei părțile privitoare la fresce sînt numeroase, nici măcar o singură reproducere nu le ilustrează, deci comparația — pentru cititori — este numai sugerată, cu tot luxul de detalii de analiză stilistică existent.

Partea cea mai importantă a textului o constituie însă studiul propriu-zis al icoanelor, adevărate monumente de artă ale genului.

Autorul alege structurarea cronologică, probabil cea mai potrivită intențiilor sale de a prezenta complexul fenomenului plastic în diversitatea sa. Totuși, în interiorul capitolelor, în funcție de necesități, el combină tratarea cronologică cu urmărirea unor probleme de ordin stilistic, prezintă interferențele de caractere determinate de diverse curente artistice contemporane existente în bazinul Mediteranei sau în lumea balcanică.

Autorul urmărește meandrele evoluției picturii religioase pe panou mobil din Cipru din secolul al X-lea pînă în secolul al XVIII-lea, remarcînd câteva etape, legate — după cum spunem — atît de evenimentele istorice cît și de dezvoltarea picturii murale.

Din așa-numita „a doua perioadă bizantină” (965—1192) datează cele mai vechi icoane din Cipru cunoscute pînă astăzi, căci, amintește autorul, cele anterioare „au dispărut din pricina fragilității suportului”. Aceste picturi se impun prin deosebitele lor calități artistice: îmbinarea

monumentalității întregului cu gustul pentru caligrafiera detaliului, perfecta și subtila armonizare a unei game cromatice destul de reduse, absența aproape totală a celei de-a treia dimensiuni, totul sugerînd imaterialitatea figurilor și o profundă spiritualizare.

Secolul al XIII-lea reprezintă perioada de formare a artei icoanelor propriu-zis cipriote, icoane care pînă la sfârșitul celui de-al XII-lea veac rămăseseră pur bizantine ca viziune și tratare.

Pătrund acum și influențe occidentale, destul de puține, e drept, dar care vor da unele particularități specifice școlii cipriote. Icoanele din secolul al XIII-lea impresionează în primul rînd prin rafinamentul cromatic și prin alungirea spiritualizată a figurilor. În secolul al XIV-lea se răspîndesc și în Cipru elementele stilului epocii Paleologilor. Siluetele elegante, de proporții mai apropiate de realitate, culorile vii, strălucitoare și transparente, suplețea draperiilor, ieșirea din statismul hieratic sugerează „un umanism și un clasicism analog, dar totuși diferit, de cel al Renașterii italiene”. În secolul al XV-lea se remarcă prezența concomitentă a unor stiluri diferite. O tendință merge în continuarea celei de influență paleologă, o alta — nu mai puțin interesantă, dar mai puțin rafinată — este timbrată de o componentă populară puternică. O a treia, apărută încă în secolul al XIV-lea, prezintă un amestec puțin obișnuit de elemente occidentale și bizantine-cipriote. Pentru secolul al XVI-lea diversificarea este și mai evidentă. Un grup de icoane „urmează fidel tradiția bizantină în iconografie, dar prezintă o influență italiană foarte marcată în stil”. Autorul crede că pictorii care le-au lucrat au studiat pictura la Veneția sau chiar că au făcut carieră acolo. Altele — în special madone — sînt copii după prototipurii italiene. Un al treilea grup îl constituie cele din așa-zisa școală „cipro-cretană”, ce prezintă caracterele celebrei școli continentale (reprezentată de artiști veniți din Creta), dar marcată de gustul local din Cipru. Există și un curent „eclectic”, alături de unul ce impune un stil popular, sobru și destul de greoi, în cadrul căruia remarcabilă este deosebirea de tratare între personajul sacru și figura donatorului, întotdeauna atent și veridic portretizat. După cucerirea Ciprului de către turci (1571), arta sa nu mai cunoaște o dezvoltare asemănătoare cu cea din epocile anterioare, totuși, din cînd în cînd, iconarii dau opere importante chiar în secolele XVII și XVIII.

Alături de calitățile analitice ale textului, trebuie subliniate excelențele condiții grafice în care a apărut lucrarea, grija pentru paginația sugestivă și pentru reliefa imaginii pe un fond alb sau auriu, preocuparea pentru autenticitatea gamei cromatice.

Lucrare destinată în principal unui public mai larg, cartea lui Athanase Papageorgiou este utilă și specialiștilor, mai cu seamă datorită foarte bunelor reproduceri ce pot servi ca material de referință.

TEREZA SINIGALIA

G. POTRA ȘI N. SIMACHE

CONTRIBUȚIE LA ISTORICUL ORAȘELOR PLOIEȘTI ȘI TÎRȘOR

Apariția monumentalei lucrări a profesorilor George Potra și Nicolae Simache: „Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrșor” constituie pentru județul nostru, un adevărat eveniment cultural.

Editat de comitetele de cultură și artă județean și municipal, în excelențe condiții grafice, volumul are și o bogată ilustrație (portrete ale unor domnitori și mai ales o serie de case vechi, de mult dispărute).

Sînt cunoscute greuțățile ce se întîmpină în elaborarea unei istorii sau a unei monografii științifice a județului Prahova sau a orașului Ploiești, din cauza lipsei de izvoare; nici un colectiv nu se poate angaja într-o lucrare de

sinteză, dacă nu există suficiente studii și articole asupra problemei respective, dacă nu sînt publicate documentele cele mai reprezentative.

Or, acest gol îl umple astăzi, în cea mai mare măsură, volumul de care ne ocupăm.

Sînt publicate 139 de documente referitoare la istoria orașului Ploiești între anii 1632—1857 și 147 de documente referitoare la cea a Tîrșorului între anii 1636—1844. Provenind din Arhivele Statului București și din fondurile Academiei R.S.R., în marea lor majoritate sînt inedite și reprezintă o deosebită însemnătate pentru cunoașterea trecutului local.

Fiecare document este precedat de un rezumat cuprinzător, reluat și în două liste (pentru Ploiești și pentru Tîrșor) plasate înaintea culegerii de documente. Aceste rezumate permit cercetătorului să se orienteze rapid în căutarea elementelor care îl interesează.

După fiecare document, o foarte scurtă notă îi precizează, arhiva, fondul din care face parte, îi descrie hîrtia și starea în care se găsește.

Lucrarea este întregită, în final, de un indice și un glosar.

O amplă introducere de peste o sută de pagini, un adevărat studiu, deschide volumul și, folosind o parte din documentele care urmează (ceea ce constituie o primă valorificare a lor), își propune să evoce aspecte de viață social-economică și politică ale epocii.

Primul capitol este închinat unor asemenea aspecte din Ploiești dinainte de 1848. După ce se încearcă lămurirea originii numelui așezării, se trec în revistă primele mențiuni documentare ale acesteia și se pune față în față legenda întemeierii orașului cu adevărul istoric. Sînt prezentate apoi, fără să se tindă spre o monografizare, condițiile care au dus la ridicarea Ploieștilor și o dată cu acestea, o serie de elemente de istorie economică și socială de pînă la 1716.

Pentru epoca fanariotă, spațiul rezervat este ocupat în cea mai mare parte cu succinta analiză a luptei orașenilor împotriva boierilor Moruzestîi.

În capitolul al doilea accentul cade pe discutarea unor probleme urbanistice și edilitare: pavarea cu piatră a celor două piețe din centrul orașului, încălcarea spațiului pieței de unii negustori și lupta orașenilor împotriva acestor tendințe, inundația din 1837, dorobanții magistratului, împrumuturile primăriei, veniturile școlii naționale, lărgirea oborului, alegerea conducerii orașului, spîterea și spitalul local, constituirea barierelor orașului, focul din 1843 și, în sfîrșit, procesul între primăria Ploieștilor și serdarul Politimos.

Capitolul al treilea îl constituie un scurt istoric al Tîrșorului, pornind de la cele mai vechi știri despre așezările omenești de aici, știri procurate de ultimele descoperiri arheologice. Sînt prezentate apoi începuturile orașului Tîrșor și enumerați factorii care au contribuit la dezvoltarea lui. În continuare este schițată epoca de înflorire a acestui oraș, determinată de legăturile lui cu Brașovul și de traseul drumurilor comerciale pînă la 1600, încercîndu-se reconstituirea aspectului său în această epocă. Un substanțial subcapitol este consacrat mănăstirii Turnul din Tîrșor și constituie, prin materialul care îl prezintă despre construcția ei, despre ctitori și egumeni, despre formarea domeniului acesteia, despre procesele și legăturile sale, o adevărată monografie. Cel de-al III-lea capitol se încheie prin analiza decăderii orașului, începută în secolul al XVII-lea o dată cu concurența Ploieștilor și schimbarea traseelor drumurilor comerciale și sfîrșită în secolul al XVIII-lea o dată cu intrarea lui în stăpînirea boierilor Moruzestîi.

Concluziile studiului introductiv își propun să arate în ce măsură documentele din volum ilustrează aspectele amintite în studiu, conținînd astfel sugestii prețioase pentru utilizarea lor.

Lucrarea, adresată în primul rînd cercetătorilor, este însă extrem de utilă tuturor profesorilor de istorie care găsesc aici un bogat material pentru ilustrarea lecțiilor lor. Ea constituie o lectură atractivă și interesantă pentru publicul larg de cititori.

PAUL D. POPEȘCU